

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2020-2023

GMINA TROJANÓW

Opracowanie:
D. Gołębiewska, I. Leszczyńska

SPIS TREŚCI

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI	1
NA LATA 2020-2023	1
GMINA	1
Trojanów.....	1
1. WSTĘP.....	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE (Z UWZGLĘDNINIEM ZAPISÓW USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI Z DNIA 23 LIPCA 2003 R.)	5
4. DEFINICJE.....	7
5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	9
6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	28
Rys historyczny	30
Zabytki nieruchome – charakterystyka	33
Zabytki archeologiczne – charakterystyka	34
Dziedzictwo niematerialne	36
Zabytki nieruchome znajdujące się w rejestrze zabytków	36
Zabytki nieruchome w wojewódzkiej ewidencji zabytków	37
Gminna ewidencja zabytków	37
7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (ANALIZA SWOT).....	39
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	41
Priorytety.....	41
8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	51

1. WSTĘP

Dane opracowanie dotyczy możliwości wykorzystania przez gminę Trojanów swoich walorów jakim jest dziedzictwo kulturowe. Podstawą do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest opracowana ewidencja zabytków. Do analizy stanu i zasobu dziedzictwa kulturowego wykorzystano gminną ewidencję zabytków, która został zaktualizowana w roku 2019.

Podstawę do opracowania stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067), która nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Kwestia ta została poruszona w art. 87 wyżej wymienionej ustawy. Gotowy program zostaje zaopiniowany przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, a następnie przyjęty uchwałą przez Radę Gminy. Przyjęty program zostaje opublikowany w wojewódzkim dzienniku ustaw.

Gmina, sporządza program opieki nad zabytkami na okres 4 lat, W tym czasie po 2 latach Władze gminy muszą sporządzić sprawozdanie z realizacji programu.

Realizowanie gminnych programów opieki nad zabytkami przysłuży się do budowania bardziej świadomej społeczności lokalnej, która będzie potrafiła zarządzać swoim dziedzictwem kulturowym. Wzmocnione zostanie poczucie tożsamości i identyfikacji mieszkańców gminy, co będzie skutkowało oddolnymi inicjatywami w dziedzinie ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami określono w art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067). Przepis ten mówi przedstawia się następująco:

Art. 87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Zrealizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE (Z UWZGLĘDNIENIEM ZAPISÓW USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI Z DNIA 23 LIPCA 2003 R.)

W Polsce obowiązują następujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. w przepisach art.5, art. 6 ust. 1 i art. 86)**
- **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2018 poz. 994 ze zm.)**
- **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067).**
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2018 poz. 799 ze zm.)**
- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2018 poz. 1945)**
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2018 poz. 1202 ze zm.)**
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2018 poz. 121 ze zm.)**
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2018 poz. 1614)**
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2018 poz. 1983)**
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018 poz. 1609)**
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji**

zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., poz. 661 Nr 113)

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1674)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212 poz. 2153)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. z 2004 r., poz. 1304, Nr 124)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. z 2004 r. Nr 84, poz. 789)

4. DEFINICJE

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2018 poz. 2067) precyzyjnie określa najważniejsze pojęcia dotyczące podstawowych pojęć z dziedziny ochrony zabytków. Oto najważniejsze pojęcia:

1. **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
3. **zabytek ruchomy** - rzecz ruchoma jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
4. **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
5. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
6. **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
7. **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
8. **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

- 9 **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba - również programu prac restauratorskich;
10. **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
11. **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
12. **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
13. **historyczny zespół budowlany** - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
14. **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
15. **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Trojanów jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami – brak aktualnego**
- **Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004–2013 z perspektywą do roku 2020 r.**

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Trojanów jest zbieżny z głównymi zadaniami Programu Operacyjnego nr 9 „Dziedzictwo kulturowe”, do których należy intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego), kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne, zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego. Główne założenia strategii dokumentu, wytyczające kierunki przy tworzeniu gminnego programu opieki nad zabytkami to m.in. działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, m. in. poprzez adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów poprzez wykorzystanie przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związane z ochroną i zachowaniem zabytków.

Beneficjentami programu mogą być m.in. samorządowe instytucje kultury i jednostki samorządu terytorialnego. Zadania programu będą realizowane poprzez:

- Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:
  - rewitalizacji historycznych obszarów miejskich;
  - ochrony i zachowania krajobrazu kulturowego wsi;
  - rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów;
  - rewaloryzacji i konserwacji zabytków budownictwa drewnianego;
  - rewaloryzacji zabytkowych cmentarzy oraz renowacji, ochronie i zachowaniu miejsc pamięci i martyrologii w kraju i za granicą;
  - prowadzenia badań archeologicznych i zabezpieczenia zabytków archeologicznych;
  - konserwacji zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów w kraju i zagranicą;
  - dokumentowania zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja) w kraju i za granicą;
  - zabezpieczenia przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych;
  - ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.
- Priorytet 2. Rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:
  - zakupu dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych;
  - zakupu starodruków i archiwaliów;

- konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych w kraju i za granicą;
- wspierania muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych;
- dofinansowania wykonania kopii starodruków i inkunabułów.

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Trojanów w trakcie swojego obowiązywania zakłada zgodność z następującymi dokumentami strategicznymi:

- **Program opieki nad zabytkami województwa mazowieckiego na lata 2018-2021 (uchwała nr 174/18, Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 13 listopada 2018 r.)**

Program zawiera szczegółową analizę krajobrazu kulturowego Mazowsza, z uwzględnieniem zagrożeń dla zabytków w obecnych czasach. Dobrą stroną Programu jest przedstawiony stan zachowania zabytków, ich liczebność na terenie województwa oraz schemat ochrony dziedzictwa w poszczególnych gminach.

Autorzy podkreślają, że dzięki analizie SWOT można wyciągnąć następujące wnioski i zaproponować na ich podstawie konkretne rozwiązania:

„W ciągu najbliższych 4 lat należy wykorzystać obecną dobrą koniunkturę dla dziedzictwa, związaną z pojawieniem się nowych instrumentów prawnych (ustawy „krajobrazowej”, ustawy o rewitalizacji), nowych rozwiązań instytucjonalno-finansowych oraz z rozwojem technologii cyfrowej, dla zdecydowanego wzmocnienia opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim. Należy skoncentrować się na obszarach priorytetowych a nie rozpraszać ograniczonych środków. Należy docenić rolę powszechnej edukacji i aktywności obywatelskiej. Priorytetem powinny być najmniej trwałe elementy dziedzictwa, których ocalenie jest zadaniem najpilniejszym, gdyż są one narażone na szczególne rodzaje zagrożeń (architektura drewniana, krajobraz kulturowy) lub są szczególnie ulotne i nietrwałe (dziedzictwo niematerialne). Jednym z kluczowych zadań musi być tworzenie cyfrowych dokumentacji obiektów zabytkowych.”

Dużo miejsca zajmuje również podniesienie wartości ochrony najbardziej ulotnych elementów dziedzictwa tj. architektura drewniana oraz dziedzictwo niematerialne.

W ramach Programu przedstawiono następujące cele i założenia:

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z kształtowaniem świadomości i postaw pożądanych z punktu widzenia opieki nad zabytkami i troski o dziedzictwo. Zidentyfikowano dwa takie cele:

Cel A.1. Wprowadzić elementy edukacji o dziedzictwie; w tym – w edukacji powszechnej

Cel A.2. Wesprzeć edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków

Oto opisy poszczególnych celów i proponowanych w ich ramach przedsięwzięć.

Cel strategiczny A.1. Wprowadzić elementy edukacji o dziedzictwie, w tym – w edukacji powszechnej

Dokonana analiza problemowa wykazała dobitnie, że jednym z największych zagrożeń dla dziedzictwa jest niska świadomość jego wartości wśród społeczeństwa. Aby temu zapobiec, konieczne jest nie tylko wyedukowanie lokalnych społeczności, ale też aktywne zaangażowanie osób w różnym wieku do propagowania wiedzy o dziedzictwie i podtrzymywania tradycji. Samorząd Województwa będzie aktywnie wspierał w ramach tego celu powstawanie programów wzmacniających lokalną tożsamość oraz kształtował aktywną postawę lokalnych liderów poprzez współpracę z organizacjami pozarządowymi i grupami nieformalnymi na terenie województwa.

Oprócz tych dwóch kierunków upowszechnianiu wiedzy o dziedzictwie i uwrażliwieniu na jego zagrożenia ma służyć wtyczka społecznościowa Mazowieckiego Centrum Wiedzy o Zabytkach (program A.2.1) oparta o geoankietę GIS. Możliwość łatwego zgłoszenia i interakcji jest elementem grywalizacyjnym i wzmacnia poczucie sprawczości użytkowników.

Przedsięwzięcie A.1.1. Tożsamość lokalna – wartość unikalna

■ Cel przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie ma na celu wypełnienie jednego z najważniejszych deficytów, jakim jest brak dostrzegania i doceniania dziedzictwa lokalnego. Oprócz oczywistego pozytywnego wpływu na stan zabytków przez poszerzenie wiedzy o ich wartości i konieczności ich ochrony, wzmacnianie tożsamości lokalnej ma silny wpływ na powodzenie procesów rewitalizacyjnych, zapobieganie depopulacji i w efekcie przekłada się na potencjał rozwojowy gmin i całego województwa.

■ Opis przedsięwzięcia: Założeniem przedsięwzięcia jest wspieranie powstawania lokalnych programów edukacyjnych adresowanych do społeczności lokalnych, służących pogłębieniu ich wiedzy o dziedzictwie regionu i pogłębieniu poczucia tożsamości. Programy mogą być adresowane do różnych grup wiekowych. Programy wzmacniające tożsamość lokalną mogą być realizowane w szkołach na lekcjach WOS, historii lub lekcjach wychowawczych lub na lekcjach innych przedmiotów, jeśli dyrekcja Placówki podejmie taką decyzję, ponieważ ich realizacja wypełnia ministerialne wytyczne w sprawie elementów edukacji regionalnej zawartej w podstawie programowej. Programy powinny odnosić się do różnych wątków lokalnego dziedzictwa materialnego i niematerialnego, angażować ich uczestników w aktywne uczestnictwo i własną eksplorację różnych wątków. Oto jedynie przykładowe formy działań w ramach programów edukacyjnych:

- Lekcje szkolne o dziedzictwie regionalnym i lokalnym;
- Opracowanie serii regionalnych pomocy naukowych nawiązujących do dziedzictwa;
- Opracowywanie podręczników gwar lokalnych, kompendiów lokalnych tradycji i zwyczajów itp.;
- Konkurs dla nauczycieli na pomoc naukową kształtującą wiedzę o zabytkach;
- Tworzenie przez uczniów i nauczycieli form gier o tematyce związanej z dziedzictwem regionu;
- Zajęcia pozalekcyjne połączone z wycieczkami do muzeów i zwiedzaniem zabytków;
- Przygotowanie scenariuszy lekcji i wskazówek dydaktycznych do Mazowieckiego Centrum Wiedzy o Zabytkach.

■ Formy realizacji przedsięwzięcia: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

■ Źródła finansowania:

Fundusze rządowe na działania modelowe, środki z programu PO WER, środki własne samorządów, budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Przedsięwzięcie A.1.2. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny

■ Cel przedsięwzięcia: wywołanie wśród mieszkańców zainteresowania dokumentowaniem fotograficznym istniejących obiektów dziedzictwa, a także gromadzenie dokumentacji wykonanej przez społeczników.

- Opis przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie corocznego wojewódzkiego konkursu fotograficznego pod patronatem Marszałka. Każda edycja konkursu może zostać poświęcona innemu zagadnieniu, np. zabytkom drewnianym, dworom, pałacom i parkom, dziedzictwu niematerialnemu.
- Formy realizacji przedsięwzięcia: konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
- Źródła finansowania: budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Cel strategiczny A.2. Wesprzeć edukacyjnie samorzady lokalne i właścicieli zabytków

Cel ten realizuje potrzebę wzmocnienia samorządów i innych podmiotów w wiedzę w zakresie skutecznych narzędzi opieki i ochrony zabytków oraz dziedzictwa niematerialnego. Jak wykazuje analiza, deficyty w tym obszarze dotyczą głównie nieznaności nowych możliwości prawnych, braku upowszechnienia i wymiany dobrych praktyk, a także brak platform czy baz wymiany tej wiedzy.

Przedsięwzięcie A.2.1. Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach

- Cel przedsięwzięcia: Stworzenie w ramach jednej z istniejących stron internetowych Mazowieckiego Centrum Wiedzy o Zabytkach – miejsca w przestrzeni Internetu, gdzie gromadzona i udostępniana jest wiedza i dobre praktyki opieki nad zabytkami w celu ułatwienia samorządom i innym interesariuszom dostępu do niej.

- Opis przedsięwzięcia:

Centrum Wiedzy będzie oparte o koncepcję, jaką przedstawia Krajowa Polityka Miejska:

Centra Wiedzy to zgromadzone w jednym miejscu i udostępniane przez strony internetowe (podmiotowe strony BIP) informacje dotyczące danego zagadnienia, których celem będzie wspieranie podmiotów polityki miejskiej, a zwłaszcza samorządów lokalnych,

w przygotowaniu i realizacji działań dotyczących złożonych lub nowych aspektów rozwoju miast. Pozwoli to skupiać w jednym miejscu, dostępnym dla wszystkich użytkowników, aktualną i pełną wiedzę na dany temat. Zadaniem centrów będzie przede wszystkim:

informowanie o tematach będących przedmiotem zainteresowania danego centrum; proponowanie i promowanie rozwiązań i dobrych praktyk w dziedzinach, które są zidentyfikowane jako nowe lub trudne; upowszechnianie wzorcowych dokumentów i schematów postępowania. Treści udostępniane przez centra wiedzy będą wytwarzane nie

tylko przez właściwe resorty, ale także przez JST i ich korporacje, ekspertów, jednostki naukowe itd. Będą to dokumenty, podręczniki, ekspertyzy, zestawy dobrych praktyk i wszelkie inne informacje, które mogą w danej dziedzinie być przydatne samorządom.

Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach tworzone będzie poprzez umieszczanie treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami, na przykład na istniejącej platformie internetowej Wrota Mazowska (<http://www.wrotamazowska.pl>), stronie internetowej Samorządu Województwa Mazowieckiego (www.mazovia.pl), albo w innej wybranej lokalizacji.

- **Formy realizacji przedsięwzięcia:** program własny samorządu województwa z udziałem partnerów zewnętrznych

(samorządy, MWKZ, NID, NGO, inni interesariusze) jako dostarczycieli treści do Centrum Wiedzy.

- **Źródła finansowania:** budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Przedsięwzięcie A.2.2. Konkurs „Renowacja Roku”

- **Cel przedsięwzięcia:** Celem przedsięwzięcia jest promocja działań renowacyjnych wśród właścicieli i zachęcenie gmin do szerszego wspierania tej grupy za pomocą dotacji.

- **Opis przedsięwzięcia:** stworzenie (lub ufundowanie) nagrody dla najlepszych renowacji zabytków. Nagroda miałaby charakter honorowy lub – w miarę możliwości – również finansowy.

- **Formy realizacji przedsięwzięcia:** Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

- **Źródła finansowania:** budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Przedsięwzięcie A.2.3. Dziedzictwo niematerialne – na listę UNESCO

- **Cel przedsięwzięcia:** Celem przedsięwzięcia jest zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa.

- **Opis przedsięwzięcia:** Przedsięwzięcie będzie polegało na wspólnym z zainteresowanymi podmiotami przygotowywaniu i opracowywaniu wniosków o wpis na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W tym celu powstanie program wpisywania na tę

listę zwyczajów, przekazów ustnych, wiedzy i umiejętności oraz związanych z nimi przedmiotów i przestrzeni kulturowych.

■ **Formy realizacji przedsięwzięcia:** Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

■ **Źródła finansowania:** budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane ze zwiększeniem efektywności finansowania opieki nad zabytkami. Zidentyfikowano dwa takie cele:

Cel B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich

Cel B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa

Oto opisy poszczególnych celów i proponowanych w ich ramach przedsięwzięć.

Cel strategiczny B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich

Przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych

■ **Cel przedsięwzięcia:** Wspieranie różnego rodzaju właścicieli obiektów zabytkowych w finansowaniu prac przy zabytkach.

■ **Opis przedsięwzięcia:** Przedsięwzięcie polega na organizowaniu corocznego naboru wniosków o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach. Samorząd województwa określi priorytety zwiększające szanse na dotacje niektórych kategorii obiektów. Przy opracowywaniu zasad dofinansowania należy rozważyć następujące kryteria:

- Obiekty, których wsparcie jest najpilniejsze z uwagi na ich stan lub rodzaj zagrożeń (np. architektura drewniana);
- Obiekty, które są szczególnie ważne dla krajobrazu kulturowego województwa.

■ **Formy realizacji przedsięwzięcia:** przedsięwzięcie własne samorządu województwa.

■ **Źródła finansowania:** budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Cel strategiczny B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa

Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowania prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa

Mazowieckiego

- Cel przedsięwzięcia: Opracowanie metody podziału środków pomiędzy różnego rodzaju wnioskodawców z uwzględnieniem priorytetów Samorządu Województwa.
- Opis przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie dotyczy finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych (ruchomych i nieruchomych), których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego lub jego jednostki organizacyjne. W ramach przedsięwzięcia raz w roku będzie organizowany nabór wniosków o dotacje celowe na prace przy zabytkach będących własnością samorządu lub jego jednostek organizacyjnych. Jednostki organizacyjne Samorządu Województwa będące posiadaczem zabytku, albo posiadające w trwałym zarządzie zabytek, który wymaga najpilniej wsparcia finansowego (np. najgorszy stan techniczny) otrzymałaby dodatkowe środki na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku. DKPiT opracuje regulamin naboru wniosków oraz wzór wniosku o dotację celową.
- Formy realizacji przedsięwzięcia: przedsięwzięcie własne samorządu województwa.
- Źródła finansowania: budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Obszar strategiczny C. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele skierowane na wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem i współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków.

Zidentyfikowano trzy takie cele:

Cel C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa

Cel C.2. Poprawić poziom współpracy na rzecz dziedzictwa

el C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków

Oto opisy poszczególnych celów i proponowanych w ich ramach przedsięwzięć.

Cel strategiczny C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa

Przedsięwzięcie C.1.1. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa

■ Cel przedsięwzięcia: Celem przedsięwzięcia jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego.

Opis przedsięwzięcia: W województwie mazowieckim znajduje się ponad 5 tysięcy zabytków architektury drewnianej. Prawie jedna czwarta z nich nie posiada zabezpieczenia przeciwpożarowego, co naraża je na niebezpieczeństwo zniszczenia. Pilne staje

się sporządzenie dokumentacji tych zabytków, w tym – inwentaryzacji ich stylów. W zakres zadania wchodzi rozpoznanie zachowanego budownictwa, nie tylko obiektów objętych aktualnie ochroną konserwatorską, zarówno na wsiach, jak i w miasteczkach i miastach.

■ Przedsięwzięcie będzie miało formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie:

- dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem wychwycenia możliwie pełnej listy stylów zidentyfikowanych i opisanych dotychczas;
- przeprowadzenie badań terenowych, w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana pełna typologia stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego, w podziale na jego regiony kulturowe, wraz z dokumentacją przykładów.

■ Formy realizacji przedsięwzięcia: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

■ Źródła finansowania: budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Przedsięwzięcie C.1.2. Spójny krajobraz kulturowy – katalog projektów

■ Cel przedsięwzięcia: Celem przedsięwzięcia jest stworzenie katalogu nieodpłatnych projektów architektonicznych współczesnej zabudowy dobrze zharmonizowanej z krajobrazem kulturowym poszczególnych regionów kulturowych województwa mazowieckiego.

■ Opis przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie będzie miało formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie opracowanie projektów budynków np. domów jednorodzinnych, obiektów użyteczności publicznej oraz typowych obiektów użytkowych, w dwóch wariantach:

- projektów „rekonstrukcyjnych”, odtwarzających zarówno wygląd, jak i – w uzasadnionym zakresie – technologię wykonania oraz zastosowane rozwiązania materiałowe i konstrukcyjne budownictwa tradycyjnego – dedykowanych do stosowania na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego;
- Projektów „zharmonizowanych”, o cechach i rozwiązaniach współczesnych, jednak w możliwie wysokim stopniu dopasowanego do tradycyjnego krajobrazu kulturowego poszczególnych części województwa mazowieckiego.

Projekty obu kategorii będą nieodpłatnie udostępnione wszystkim zainteresowanym podmiotom. W ten sposób elementy tradycyjnej zabudowy pojawią się w krajobrazie kulturowym Mazowsza. Katalog powstanie w oparciu o wyniki Przedsięwzięcia C.1.1, a w jego zakres – w drugim etapie – wejdzie dodatkowo rozpoznanie typów budownictwa murowanego, z uwzględnieniem specyfiki rejonów.

- **Formy realizacji przedsięwzięcia:** Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

- **Źródła finansowania:** budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Przedsięwzięcie C.1.3. Nasza żywa tradycja

- **Cel przedsięwzięcia:** Głównym celem przedsięwzięcia jest ochrona przed zanikaniem dziedzictwa niematerialnego oraz rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji.

- **Opis przedsięwzięcia:** Przedsięwzięcie może mieć formę zróżnicowanego wsparcia zarówno dla inicjatyw już utrwalonych i powtarzanych cyklicznie, jak i dla nowo kreowanych inicjatyw na rzecz lokalnego dziedzictwa. Sugeruje się, aby jednym z obszarów priorytetowych przedsięwzięcia były ginące zawody, w tym także miejskie. Towarzyszyć temu powinna rozbudowa portalu „Mazowiecki Szlak Tradycji” o kolejne punkty oraz ścieżki tematyczne.

- **Formy realizacji przedsięwzięcia:** Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

- **Źródła finansowania:** budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Cel strategiczny C.2. Poprawić współpracę na rzecz dziedzictwa

Wyraźną barierą w opiece nad zabytkami jest niski poziom współpracy pomiędzy poszczególnymi interesariuszami instytucjonalnymi. Celem jest wypracowanie strategicznego modelu bieżącej współpracy i łączenia ich potencjałów w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Przedsięwzięcie C.2.1. Stała współpraca Samorząd Województwa – MWKZ – oddział NID

- **Cel przedsięwzięcia:** Nawiązanie regularnej współpracy Samorządu Województwa z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z oddziałem terenowym NID w Warszawie.

■ Opis przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie polega na wypracowaniu formuły regularnego kontaktu merytorycznego pomiędzy trzema wymienionymi instytucjami w celu – w szczególności:

- wspólnego planowania i skoordynowanego finansowania programu badań nad dziedzictwem (odrębny program D.1.1.);
- podejmowania wspólnych inicjatyw edukacyjnych i upowszechnieniowych w zakresie wiedzy o dziedzictwie województwa mazowieckiego;
- podejmowania wspólnych inicjatyw promocyjnych na rzecz dziedzictwa;
- współpracy przy aktualizacji WPOnZ.

Realizacja przedsięwzięcia uzależniona jest od deklaracji oddziału NID oraz Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

■ Formy realizacji przedsięwzięcia: przedsięwzięcie partnerskie z MWKZ i NID.

■ Źródła finansowania: Budżety wszystkich trzech zaangażowanych instytucji, inne źródła.

Cel strategiczny C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków

Przedsięwzięcie C.3.1. Tworzyć system wymiany wiedzy w zakresie opieki nad zabytkami

■ Cel przedsięwzięcia: wymiana wiedzy i dobrych praktyk pomiędzy właścicielami zabytków województwa mazowieckiego.

■ Opis przedsięwzięcia:

Przedsięwzięcie polega na inicjowaniu i współorganizowaniu przez Samorząd Województwa konferencji służących wymianie wiedzy i dobrych praktyk w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi na terenie województwa. Konferencje powinny być otwarte i bezpłatne dla wszystkich właścicieli zabytków i odbywać się nie rzadziej, niż co dwa lata (optymalnie – co roku). Przedsięwzięcie będzie uruchomione pod warunkiem uzyskania współpracy i współfinansowania zainteresowanych współorganizatorów.

■ Formy realizacji przedsięwzięcia: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

■ Źródła finansowania: budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, budżety współorganizatorów, inne źródła.

Przedsięwzięcie C.3.2. Promocja zabytków poprzez tworzenie i rozwój istniejących szlaków kulturowych

■ **Cel przedsięwzięcia:** tworzenie, rozwój i promowanie turystycznych szlaków kulturowych po zabytkach województwa mazowieckiego i miejscach pamięci.

■ **Opis przedsięwzięcia:** Przedsięwzięcie polega na tworzeniu i rozwoju – z uwzględnieniem istniejącej koncepcji pasm przyrodniczo-kulturowych – szlaków turystycznych wyznaczających trasę zwiedzania miejsc pamięci albo zabytków powiązanych tematycznie lub podobnych rodzajowo, co umożliwi wspólną promocję i włączenie szlaku w programy edukacyjne. Co do miejsc pamięci związanych z tradycjami narodowo-wyzwoleńczymi lub państwowotwórczymi, należy uwzględnić – przykładowo – ważne obiekty w Warszawie takie jak nekropolie narodowe na Powązkach czy obiekty związane z uchwaleniem Konstytucji 3 Maja, a poza Stolicą – pole Bitwy Warszawskiej, czy obiekty związane z żyrdowskim Strajkiem Szpularek (1883) – pierwszym po Powstaniu styczniowym zrywem Polaków przeciwko caratowi. Co do zabytków – wstępnie proponuje się następujące tematy szlaków (są to jedynie propozycje wstępne):

- dwory i pałace Mazowsza;
- „Świdermajer” (zabytki drewnianej architektury letniskowej powstającej na przełomie XIX i XX wieku na południowy wschód od Warszawy, wzdłuż Kolei Nadwiślańskiej na tzw. linii otwockiej;
- zabytki obronne Mazowsza;
- neogotyki nadwiślański.

■ **Formy realizacji przedsięwzięcia:** Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

■ **Źródła finansowania:** budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

[Obszar strategiczny D. Wzmocnienie zasobów wiedzy fachowej](#)

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z dużym deficytem wiedzy badawczej. Zidentyfikowano dwa takie cele:

Cel D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym

Cel D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych

Oto opisy poszczególnych celów i proponowanych w ich ramach przedsięwzięć.

[Cel strategiczny D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym](#)

[Przedsięwzięcie D.1.1. Program badań we współpracy z MWKZ i oddziałem NID](#)

- **Cel przedsięwzięcia:** Celem przedsięwzięcia jest wypracowanie i wdrożenie spójnego programu badań nad zabytkami w województwie mazowieckim.
- **Opis przedsięwzięcia:** w ramach stałej współpracy Samorządu Województwa z MWKZ i oddziałem terenowym NID (odrębny program C.2.1.) zostanie wypracowany program badań nad zabytkami województwa mazowieckiego oraz zasady współfinansowania badań (lub finansowania odrębnego, jednak w sposób skoordynowany) i wzajemnego udostępniania sobie wyników badań. Realizacja przedsięwzięcia uzależniona jest od deklaracji oddziału NID oraz Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- **Formy realizacji przedsięwzięcia:** Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
- **Źródła finansowania:** Budżety wszystkich trzech zaangażowanych instytucji, inne źródła.

Cel strategiczny D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych

Przedsięwzięcie D.2.1. Wzorcowa dokumentacja cyfrowa wybranych zabytków województwa

- **Cel przedsięwzięcia:** Celem przedsięwzięcia jest propagowanie tworzenia pełnej dokumentacji obiektów zabytkowych współczesnymi metodami naziemnej rejestracji cyfrowej.
- **Opis przedsięwzięcia:** Przedsięwzięcie polega na opracowaniu wzorcowej pełnej dokumentacji cyfrowej wybranych obiektów zabytkowych, których właścicielem jest samorząd województwa i publiczne udostępnienie tej dokumentacji w Centrum Wiedzy o Zabytkach. Dokumentacja wzorcowa powinna być zgodna z opublikowanymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa zaleceniami dotyczącymi podstawowych elementów składowych dokumentacji rysunkowej oraz parametrów technicznych odwzorowania wraz z pożądanymi formatami plików dla sporządzania dokumentacji architektonicznych zabytkowych obiektów budownictwa drewnianego i murowanego za pomocą metod cyfrowych – metodą skaningu laserowego, fotogrametrii naziemnej oraz modelowania bryłowo – powierzchniowego (MESH).
- **Formy realizacji przedsięwzięcia:** Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
- **Źródła finansowania:** budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

Przedsięwzięcie D.2.2: Konkurs „Zdigitalizuj zabytek”

- Cel przedsięwzięcia: Promocja tworzenia cyfrowych dokumentacji zabytków.
- Opis przedsięwzięcia: W ramach corocznego konkursu na najlepiej wykonaną digitalizację (dokumentację cyfrową) zabytku jednemu projektowi w każdym roku zostanie przyznana Nagroda Marszałka.
- Formy realizacji przedsięwzięcia: Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy. W ramach przedsięwzięcia dofinansowanie otrzymają najlepsze projekty dotyczące digitalizacji obiektu zabytkowego lub innych zasobów zabytkowych. Powstała dokumentacja może zostać udostępniona jako wzorcowy przykład digitalizacji.
- Źródła finansowania: budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego, inne źródła.

- **Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020 (po aktualizacji w marcu 2006 r.).**

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście tworzenia więzi lokalnych społeczności z zamieszkiwanym przez nią obszarem oraz tworzenia i pielęgnowania tradycji regionalnych, tzw. „małych ojczyzn”, na którą w polityce regionalnej Unii Europejskiej kładzie się bardzo duży nacisk. W dokumencie zdiagnozowano najważniejsze problemy w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego występujące na Mazowszu, są to:

- spadek liczby instytucji kultury pociągający za sobą zmniejszenie oferty kulturalnej regionu;
- likwidacja znacznej liczby bibliotek w województwie;
- fakt znajdowania się licznie występujących w regionie zabytków w bardzo często w złym stanie technicznym oraz postępująca eliminacja zabudowy drewnianej z krajobrazu kulturowego Mazowsza;
- brak promocji i niski poziom wiedzy dotyczącej regionu oraz niewystarczającej identyfikacji mieszkańców z Mazowszem.

W związku z tym nacisk został położony głównie na promocje wizerunku województwa, której celem jest budowanie pozytywnych skojarzeń związanych z jego wizerunkiem i propagowanie produktów charakterystycznych dla regionu. Kreowanie i promocja

produktu regionalnego nie tylko przyczyni się do budowania i wzmacniania tożsamości i atrakcyjności regionu, ale także stanowić będzie ważny element jego promocji w wymiarze krajowym i europejskim. Województwo mazowieckie ze względu na swoje walory kulturowe, turystyczne i przyrodnicze ma ogromne możliwości promowania lokalnych, niepowtarzalnych produktów ściśle związanych ze środowiskiem geograficznym, kulturą oraz gospodarką regionu.

Przedstawione działania, w kontekście opieki nad zabytkami, będą w przeważającej mierze polegały na:

- Kształtowaniu tożsamości regionu oraz kreowaniu i promocji jego produktu, realizowanemu między innymi poprzez:
  - ochronę i promocję, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym miejscowości o charakterystycznej unikalnej drewnianej zabudowie letniskowej położonej wzdłuż tzw. linii otwockiej), cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast;
  - promocję unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem;
  - kreowanie regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej.
- Promocji i zwiększaniu atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego realizowanej między innymi dzięki:
  - wzmocnieniu dotychczasowych kierunków działań samorządu, propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie;
  - rewitalizacji zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych;
  - wsparciu tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007–2013 oraz jego projekt na lata 2014-2020.**

W ramach RPO WM wspierane będą działania z zakresu ochrony i odnowy obiektów i zespołów zabytkowych lub historycznych służące poszerzeniu oferty turystycznej lub kulturalnej, w tym dotyczące renowacji, zabezpieczeniu przed zniszczeniem i kradzieżą adaptacji do nowych funkcji turystycznych lub kulturowych m.in. zespołów pałacowo-parkowych, zespołów fortyfikacyjnych, budowli i zespołów obronnych, obiektów sakralnych parków zabytkowych oraz obiektów przemysłowych.

Działania te będą realizowane w ramach Priorytetu VI. Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji. Działanie 6.1. Kultura.

W szczególności w grę wchodzi:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, modernizacja, adaptacja historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym:
  - obiektów sakralnych,
  - zespołów fortyfikacyjnych,
  - budowli i zespołów obronnych,
  - parków zabytkowych,
  - obiektów przemysłowych;
- konserwacja zabytków ruchomych udostępnianych publicznie;
- zabezpieczenie zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą;
- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia.

Beneficjentami mogącymi skorzystać ze wsparcia w tym działaniu są m.in.:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- Jednostki organizacyjne jest posiadające osobowość prawną,
- Instytucje kultury,
- Organizacje pozarządowe,

- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną,
- Podmioty działające w oparciu o zapisy Ustawy o partnerstwie publiczno – prywatnym.

Maksymalne wsparcie wynosi 85 % lub też wynika z właściwego rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego (w przypadku wystąpienia pomocy publicznej). Maksymalna wartość projektów w zakresie utrzymania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu regionalnym i lokalnym wynosi do 20 mln zł. Dla niektórych typów projektów maksymalna wartość projektu wynosi 4 mln zł, tj. dla projektów dotyczących:

- konserwacji zabytków ruchomych,
- rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie zasobów bibliotecznych, archiwalnych, filmowych oraz zasobów wirtualnych muzeów, galerii, fonotek, filmotek, cyfrowych bibliotek itp.,
- zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem oraz projektów realizowanych przez instytucje kultury państwowe i współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, archiwa państwowe.

Kwestie opieki nad zabytkami, w szerszym kontekście, pojawiają się także w Priorytecie V. Wzmacnianie roli wsi w rozwoju regionu. Działanie 5.2. Rewitalizacja wsi. Wsparcie jest udzielane w ramach określonych przez uchwalony przez gminę lokalny program rewitalizacji, przy czym przedsięwzięcia planowane do realizacji powinny mieć charakter kompleksowy umożliwiający w dalszej perspektywie ożywienie społeczno-gospodarcze terenu. W ramach lokalnych programów rewitalizacji możliwe jest realizowanie działań w zakresie opieki nad zabytkami polegających na renowacji budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym, m.in. zlokalizowanych w strefie ochrony konserwatorskiej, w tym prace konserwatorskie, odnowienie fasad i dachów budynków wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu.

We wrześniu 2013 roku przedłożono projekt aktualizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020. Stanowi on naturalną konsekwencję RPO na lata 2007-2013, natomiast jego zapisy właściwe dla opieki nad zabytkami na poziomie wojewódzkim będą mogły podlegać analizie dopiero po zatwierdzeniu i uchwaleniu projektu.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego z dnia 7.06.2004 r.**

Plan został uchwalony przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą nr 65/2004 (Dz. Urz. Woj. Maz. nr 217z 28.08.2004r., poz.5811). W zakresie opieki nad zabytkami skupia się on na następujących zagadnieniach:

- Kształtowaniu tożsamości kulturowej Mazowsza poprzez pielęgnowanie i rozwój lokalnych, materialnych i niematerialnych dóbr kultury;
- Potrzebie podnoszenia stanu świadomości społecznej w zakresie dziedzictwa historycznego, wspólnoty dziejów, tradycji;
- Zobowiązaniu do ochrony i utrzymania zabytków, przy uwzględnieniu potrzeb współczesnego społeczeństwa (zgodnie z Konwencją w sprawie Ochrony zabytków Architektonicznych w Europie. Podpisaną w Cordobie w 1995 r.), co realizowane będzie dzięki:
  - ochronie architektury drewnianej,
  - ochronie zespołów architektoniczno – parkowych, jako obrazu historycznej struktury społecznej,
  - uświadomieniu, iż współczesny zakres ochrony zabytków odbywa się w skali ponadjednostkowej, zawierającej budowle, dzieła, założenia i zespoły stanowiące przedmiot ochrony,
  - zróżnicowaniu potrzeb ochrony, z punktu widzenia przyrodniczego, kulturowo – zabytkowego, historycznego, turystyczno – wypoczynkowego, etc.

6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Trojanów wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy:

- **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Trojanów**

W Studium zostały wymienione najcenniejsze obiekty zabytkowe, wpisane do rejestru zabytków oraz te które są przeznaczone do wpisu do rejestru zabytków. Są to:

1. Zespół dworski i folwarczny we wsi Dębówka.
2. Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Bartłomieja Apostoła w Korytnicy.
3. Zespół dworski w Korytnicy
4. Zespół dworski w Podebłociu.
5. Zespół folwarczny w Stasinie.
6. Zespół dworski w Trojanowie.
7. Zespół folwarczny w Trojanowie

Obiekty planowane do wpisu to:

1. Park dworski w Korytnicy

Za najbardziej wartościowy zabytek archeologiczny Studium uznało grodzisko w Podebłociu.

Jako główny cel rozwoju gminy Trojanów przyjęto osiągnięcie wszechstronnego rozwoju, szczególnie w aspekcie jakościowym, zapewniającego poprawę warunków życia mieszkańców przy zachowaniu równowagi między aktywnością gospodarczą, a ochroną środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Jeden z celów szczegółowych postuluje następujące założenia:

- ochronie istniejących zasobów kulturowych i krajobrazowych objętych ochroną prawną,

- prowadzeniu polityki ochronnej w stosunku do obiektów uznanych za szczególnie wartościowe,
- promocji zabytków poprzez ich popularyzację m.in. w przewodnikach turystycznych i tablice informacyjne przy drogach.

W kierunkach i zasady ochrony wartości kulturowych i archeologicznych ustalono następujące strefy konserwatorskie:

Strefa „A” - pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, obejmuje:

- kościół parafialny w Korytnicy,
- zespół pałacowo-parkowy w Korytnicy,
- zespół dworsko-parkowy w Trojanowie.

Strefa „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmuje:

- kościół parafialny wraz z aleją dojazdową w Dębowce,
- cmentarz parafialny w Dębowce,
- cmentarz parafialny w Korytnicy,
- teren folwarku przy zespole dworskim w Trojanowie,
- teren zespołu dworsko-parkowego z folwarkiem w Dębowce,
- teren wokół pomnika poświęconego poległym żołnierzom polskim w czasie II wojny światowej w Piotrówku,
- teren wokół pomnika mjr Mariana Bernaciaka przy drodze z Piotrówka do Trojanowa,
- teren wokół dworca kolejowego Życzyn w Podebłociu,
- teren zespołu dworsko-parkowego w Podebłociu,
- teren folwarku w Stasinie,

Strefa "K" - ochrony krajobrazu, obejmuje:

- teren stawów przy zespole dworskim w Trojanowie,
- teren przy zespole dworskim i przy młynie wodnym w Dębowce,
- teren stawów przy zespole dworskim w Korytnicy,
- teren przy cmentarzu parafialnym w Korytnicy.

Strefa "E" - ochrony ekspozycji zespołu zabytkowego, obejmuje:

- widok na kościół parafialny w Korytnicy z drogi Warszawa-Lublin .

Strefa ścisłej ochrony zabytków archeologicznych – strefa "AW":

- grodzisko i cmentarzysko kurhanowe w Podebłociu
- cmentarzysko kurhanowe w Piotrówku

Strefa obserwacji archeologicznej - strefa "OW":

- Strefa ta obejmuje stanowiska pradziejowe i wczesnośredniowieczne (do XIII w) o znanej lokalizacji oraz wsie o XV - i XVI - wiecznej metryce

Strefa domniemanych stanowisk archeologicznych - strefa "OWD":

Strefa ta obejmuje miejsca niedostępne podczas badań powierzchniowych lub szczególnie zagrożone zniszczeniem a charakteryzującymi się dobrymi warunkami osadniczymi (w kategoriach osadnictwa pradziejowego), choć nie odkryto dotychczas stanowisk archeologicznych.

Rys historyczny

Gmina Trojanów położona jest w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego, w powiecie garwolińskim, w obrębie Środkowej Doliny Wisły. Na obszarze gminy znajdują się następujące miejscowości: Babice, Budziska, Damianów, Derlatka, Dębówka, Dudki, Elżbietów, Jabłonowiec, Komory, Korytnica, Kozice, Kruszyna, Majdan, Mościska, Mroków, Nowiny Życkie, Ochodne, Piotrówek, Podebłocie, Prandocin, Ruda, Skruda, Stasin, Trojanów, Więcków, Wola Korycka Dolna, Wola Korycka Górna, Wola Życka, Żabianka, Życzyn. Sąsiaduje z następującymi gminami: Kłoczew, Maciejowice, Ryki, Sobolew, Stężyca, Żelechów. Zajmuje powierzchnię 15101 ha, z czego większość tego obszaru to użytki rolne i lasy. Gmina posiada ok. 8000 mieszkańców. Siedziba urzędu gminy jest w miejscowości Trojanów.

Badania naukowe pozwalają stwierdzić obecność człowieka na ternie obecnej gminy już w okresie paleolitu. Istnieją też znaleziska archeologiczne z neolitu, epoki brązu i kamienia. Dzięki badaniom archeologicznym przeprowadzonym na terenie miejscowości

Podębłocie odkryto wczesnośredniowieczne grodzisko, osady i cmentarzysko. Odkryte grodzisko zalicza się do grodzisk cyplowych, naukowcy sądzą, że całe założenie było ważnym punktem osadniczym począwszy od VIII wieku aż do XI/XII wieku. W roku 1986 znaleziono na terenie Podebłocia trzy zapisane gliniane tabliczki, datowane na IX wiek. Uważa się, że są to pierwsze na ziemiach polskich zabytki piśmiennictwa.

Początki Trojanowa sięgają XIV wieku, o nieco ponad dwa wieki starsze są takie miejscowości jak: Dudki, Ruda, Żabianka. Z drugiej połowy XVII wieku pochodzą Majdan Stary oraz folwark Trojanów, a wieś Dębniak oraz folwark Majdan z 1888 roku. Tereny dzisiejszej gminy tak jak tereny całego powiatu garwolińskiego należały do księstwa mazowieckiego i były niezależną dzielnicą. Dopiero śmierć ostatnich książąt mazowieckich sprawiła, że Mazowsze zostało włączone do Korony. Według zapisków z roku 1508 wieś Trojanów i Piotrowice były własnością braci z Trojanowa, płacili oni 1 grz, 45 gr poboru. W roku 1569 terytorium dzisiejszej gminy zajmowało 12 pól łana obszaru. W drugiej połowie XIX wieku na terenie obecnej gminy wśród stałej ludności liczącej 6358 mieszkańców, było 173 żydów, 12 protestantów, resztę stanowili katolicy.

Historia gminy była ściśle związana z rodziną Trojanowskich, którzy przez prawie 300 lat byli właścicielami dóbr ziemskich. Znani są następujący posiadacze dóbr ziemskich na terenie dzisiejszej gminy:

- Jan Powała - 1483
- Jan i Bernard Trojanowscy - 1508
- Hieronim Trojanowski – 1569-80
- Jan Trojanowski – 1569
- Stanisław Trojanowski, dworzanin
- Marcin Trojanowski, starosta stężycki – 1569-1602
- Stanisław Trojanowski – 1644
- Bernard Trojanowski – 1644
- Jan Trojanowski, dworzanin – 1659
- Marianna z Lewikowskich Trojanowska – 1659-1676
- Jan Trojanowski – 1672
- Stefan Trojanowski– 1672

- Konstanty Trojanowski – 1672-1676
- Remigiusz Trojanowski – 1672-1680
- Franciszek Socha Chomentowski i Zofia z Chomentowskich Rudzińska – 1699
- Katarzyna z Chomentowskich Sierakowska – 1707
- Krystyna Trojanowska – 1709
- Anna Trojanowska i jej synowie Adam i Józef – 1771-1779
- Pius Wyrzykowski i Ignacy Trzeciński – 1790
- Stanisław Zgliczyński – 1790
- Marianna z Bystrzanowskich Zgliczyńska – 1792
- Józef Świnarski – 1801-1803
- Adam Mikołaj Mędrzecki – 1803-1834
- Ludwik Robert Mędrzecki – 1834-1868
- Bronisława Franciszka z Mędrzeckich Ordeżyna – 1868-1885
- Bronisław Ordega – 1885-1922
- Bronisława Helena z Ordegów Chłapowska – 1922-1924
- Stanisław Maciej Ordega – 1922-1929
- Maria Felicja Ordeżyna – 1924
- Maciej Jakub Ordega i Krystyna Maria Ordeżanka – 1929
- Bronisława Helena Chłapowska – 1934-1947

Po II wojnie światowej nastąpiła parcelacja całości dóbr, obecnie majątek znajduje się w rękach prywatnych.

Na terenie gminy Trojanów rozgrywały się walki o wyzwoleni ojczyzny. Niektóre spośród tym wydarzeń upamiętniają pomniki i mogiły, są to m.in.:

- Na cmentarzu w Korytnicy mogiła z ciałami powstańców styczniowych walczących w bitwie pod Korytnicą w roku 1863;
- Mogiły nieznanymi żołnierzy z czasów II wojny światowej na cmentarzu w Dębówce;
- Pomnik w Babicach upamiętniający bitwę z nazistami z dnia 2 lipca 1944 roku stoczoną przez oddział „Boruty” i Szkołę Podchorążych „Batalionów Chłopskich”, w której poległ Lucjan Zaręba ps. „Grzywacz”;

- Pomnik oraz krzyż ku czci mjr. Mariana Bernaciaka Ps. „Orlik”, który zginął na polach Piotrówka 24 czerwca 1946 roku zaatakowany przez grupę żołnierzy z wojsk saperskich 1. Dywizjonu Piechoty i oddział KBW. Ranny w nogę i bark nie przeżył obławy. Był on oficerem rezerwy Wojska Polskiego, dowódca Oddziału Partyzanckiego 1/15 w Inspektoracie rejonowym Puławy AK, zastępca inspektora i referent bezpieczeństwa w Inspektoracie Rejonowym Puławy WIN, major WIN.

W miejscowości Korytnica urodził się polski malarz i ilustrator Józef Wodziński. Kształcił się w Warszawie i Krakowie oraz odbył studia zagraniczne w Monachium i Wiedniu. Wystawiał swoje prace w krakowskim Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych i w warszawskim Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych.

W latach 1975-1998 gmina była położona w województwie siedleckim, jednak po reformie administracyjnej Trojanów znalazł się w województwie mazowieckim.¹

Zabytki nieruchome – charakterystyka

Zabytki na terenie gminy można podzielić na kilka typów, architekturę sakralną, rezydencjonalną, tradycyjną oraz na krajobraz kulturowy gminy, czyli szeroko pojęte oddziaływanie na siebie obiektów nieruchomych z otoczeniem. Zdecydowanie większość zabudowy stanowią zabytki architektury tradycyjnej. Są to zazwyczaj niewielkie domy parterowe, z użytkowym poddaszem, drewniane. Licznie występujące stanowią cenny przykład krajobrazu kulturowe gminy. Niestety architektura drewniana na terenie gminy, ale też Mazowsza ulega stopniowej degradacji, z uwagi na brak użytkowania wyżej wymienionych obiektów. Brak funkcji oraz zastępowanie starej architektury nową stanowi dla nich największe zagrożenie. Z architektury sakralnej zachował się jeden kościół o charakterze zabytkowym. Jest to kościół parafialny pod wezwaniem św. Bartłomieja Apostoła (nr rejestru 581 z dnia 02.04.1962). Utrzymany jest w stylistyce neobarokowej, na planie krzyża facińskiego, trójnawowy. Nawy oddzielone od siebie arkadowaniami. Fasada dwuwieżowa, strzelista. Walorem zabytkowych kościoła jest również jego oddziaływanie na krajobraz. Stanowi cenny punkt widokowy na osi dróg, który nie powinien zostać zakłócony. Z architektury rezydencjonalnej zachowało się 5 obiektów. Są w różnej stylistyce,

---

¹ Zaczepnięto z GPOZ 2014-2017

od klasycystycznych w duchu, z kolumnowym portykiem, po barokizujące. Na tle architektury rezydencjonalnej wyróżnia się pałac w Trojanowie, szczęśliwie odrestaurowany i użytkowany wraz z całym założeniem. Jest on na planie wydłużonego prostokąta, dwukondygnacyjny w partii środkowej oraz jednokondygnacyjny z poddaszem po bokach, posiada charakterystyczną dla II poł XIX wieku wieżę, która przywodzi na myśl wille typu włoskiego. Oprócz Pałacu w Trojanowie warto omówić dwór w Korytnicy, wykonany w stylu klasycystycznym, do dziś zachował swoją funkcję. Dzięki prywatnym inwestorom, którzy zamieszkują dziś obiekt gmina może cieszyć się zabytkiem w doskonałym stanie.

Zabytki archeologiczne – charakterystyka

Archeologiczne Zdjęcie Polski to nazwa realizowanego na terenie całej Polski od 1978 r. przedsięwzięcia poszukiwania, rejestrowania i nanoszenia na mapy stanowisk archeologicznych. Celem tych działań jest uzyskanie informacji potrzebnych do celów naukowych i konserwatorskich (związanych z ochroną zabytków). Przedsięwzięcie jest koordynowane przez poszczególnych wojewódzkich konserwatorów zabytków, a centralna baza danych przechowywana jest w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie.

Poszukiwania stanowisk archeologicznych prowadzone są głównie metodą tzw. badań powierzchniowych, czyli obserwacji powierzchni, głównie wiosną i jesienią. Dodatkowo wykorzystuje się informacje ze źródeł archiwalnych oraz wywiady z mieszkańcami danej miejscowości.

Udokumentowane stanowiska archeologiczne zgrupowane są na obszarach AZP, obejmują w dużej większości punkty osadnicze. Najstarsze z nich datuje się na okres pradziejów, mają duże znaczenie dla potrzeb rozpoznania oraz ochrony najstarszych śladów obecności człowieka i jego form gospodarowania, które od samego początku przyczyniły się do kształtowania krajobrazu kulturowego. Z kolei najmłodsze odkryte ślady pochodzą już z czasów nowożytnych. Najczęściej spotykaną funkcją stanowiska archeologicznego jest punkt osadniczy.

Obecnie na terenie gminy znajdują się 63 stanowiska archeologiczne. Wykaz stanowisk archeologicznych stanowi załącznik nr 3 do GPOZ.

Niekorzystne warunki glebowe – przeważają tu bowiem gleby piaszczyste – sprawiły, że brak jest tu śladów osadnictwa neolitycznego, które preferowało tereny rolnicze o dobrych glebach. Nieco lepiej przedstawia się sytuacja w okresie późnej epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Wówczas panowała gospodarka rolniczo-hodowlana i na znacznych terenach hodowlana odgrywała główną rolę, stąd jakość gleb miała mniejsze znaczenie. Na terenie Gminy Trojanów odkryto ślady osadnictwa kultury łużyckiej (ok. 1000-4000 r pne) i kultury grobów kloszowych (ok 550 – 200 r pne). Dalsze ślady osadnictwa pochodzą z okresu wczesnego średniowiecza. Na terenie wsi Podebłocie odkryto kompleks stanowisk złożonych z grodziska i cmentarzysk. Prawdopodobnie także cmentarzyskiem wczesnośredniowiecznym jest stanowisko w pobliżu stacji kolejowej Życzyn i relatywnie niedawno odkryte cmentarzysko kurhanowe w Piotrówku.

Osadnictwo wczesnośredniowieczne na terenie wsi Damianów, Korytnica, Trojanów, Piotrówek, Życzyn znane jest ze źródeł historycznych, podobnie jak osadnictwo XVI-wieczne w Woli Koryckiej, Woli Życkiej oraz Skrudzie, a być może także w Babicach. Jednak odnosząc się do większej skali osadnictwo na terenie gminy Trojanów nie było intensywne.

Odkryte na terenie gminy stanowiska pradziejowe zawierały śladowe ilości zabytków. Mają one prawdopodobnie ograniczoną wartość konserwatorską, jednak w pełni rozpoznanie tych stanowisk będzie możliwe po przeprowadzeniu pełnych badań archeologicznych.

Ogromną wartość konserwatorską posiada natomiast kompleks stanowisk wczesnośredniowiecznych w okolicy wsi Podebłocie. Występuje tutaj grodzisko w połączeniu z osadami przygodowymi oraz cmentarzyskami, co stanowi bardzo ciekawy, z punktu widzenia naukowego, przykład współistnienia i wzajemnej zależności elementów osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Kompleks ten należy bezwzględnie chronić. Cenne mogą być także relikty zabudowy na terenie średniowiecznej strefy osadniczej w Trojanowie, Korytnicy i Życzynie oraz nowożytnie w Woli Życkiej.

Podsumowując należy stwierdzić, iż choć od względem archeologicznym gmina nie należy do najbogatszych, odkryte tutaj kilkanaście stanowisk w przypadku koniecznych inwestycji

połączonej z niszczeniem zabytków, powinno być dokładnie zbadane przez służby archeologiczne.

Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo kulturowe gminy są to pozostałości to śladach historii oraz przekazy ustne i zwyczaje. Najczęstszym przykładem takiego dziedzictwa jest kultywowanie zwyczajów oraz dbanie o historię po przez różne formy upamiętnień. Gmina obfituje w liczne miejsca pamięci, które w ostatnim czasie zostały zinwentaryzowane przez pracowników Urzędu. Na terenie Gminny działa dodatkowo oddolna inicjatywa Muzeum Ziemi Trojanowskiej. O dziedzictwie niematerialnym gminy Trojanów świadczą także kapliczki przydrożne i figury dewocyjne.

Do Programu został załączony wykaz 66 kapliczek i krzyży, miejsc pamięci, które zostały wskazane do zachowania i pielęgnowania (zał. 2).

Zabytki nieruchome znajdujące się w rejestrze zabytków

Dokumentacja Mazowieckiego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków wskazuje na istnieją 22 obiekty wpisane do rejestru zabytków. Są to:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru/ data wpisu
1.	Korytnica	Kościół par. p.w. św. Bartłomieja Apostoła	XVIII, 1919-1926	581/02.04.1962
2.	Korytnica	organistówka	1915	1364/28.11.2016
3.	Korytnica	Zespół dworski:	II poł. XIX	415/22.12.1992
4.	Korytnica	Dwór	II poł. XIX	415/22.12.1992
5.	Korytnica	Park	II poł. XIX	415/22.12.1992
6.	Korytnica	Spichlerz	II poł. XIX	415/22.12.1992
7.	Korytnica	Obora - Chlewnia	II poł. XIX	415/22.12.1992
8.	Trojanów	Zespół dworski:	XIX	A-351/31.12.1983
9.	Trojanów	Dwór	XIX	A-351/31.12.1983
10.	Trojanów	Park	XIX	A-351/31.12.1983
11.	Trojanów	Zespół folwarczny:	XIX	A-413/22.12.1992
12.	Trojanów	Rządcówka	XIX	A-413/22.12.1992
13.	Trojanów	Oficyna	XIX	A-413/22.12.1992

Gmina Trojanów

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru/ data wpisu
14.	Trojanów	Stajnia	XIX	A-413/22.12.1992
15.	Trojanów	Spichlerz	XIX	A-413/22.12.1992
16.	Trojanów	Chlewnia	XIX	A-413/22.12.1992
17.	Życzyn	Zespół dworski:	II poł. XIX	A-352/31.12.1983
18.	Życzyn	Dwór	II poł. XIX	A-352/31.12.1983
20.	Życzyn	Park	II poł. XIX	A-352/31.12.1983
21.	Życzyn	Budynek folwarczny	II poł. XIX	A-352/31.12.1983
22.	Życzyn	Budynek dworca kolejowego, z placem dworcowym	1879	A-1045/24.08.2011

Zabytki nieruchome w wojewódzkiej ewidencji zabytków

W ewidencji prowadzonej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz proponowanych obiektów do objęcia ochroną jest 95.

Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków stanowi załącznik nr 1 do GPOZ

Gminna ewidencja zabytków

Gmina Trojanów sporządziła ewidencję zabytków w 2014 roku. W roku bieżącym sporządziła aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków. Na Gminną Ewidencję Zabytków składają się obiekty z rejestru zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz obiekty dodatkowo ujęte w ewidencji wyznaczone przez Władze Gminy.

GEZ		KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		3. Miejscowość
1. Nazwa	KOŚCIÓŁ PARAFILANY PW. ŚW. BARTŁOŁMIEJA APOSTOŁA		2. Czas powstania	KORYTNICA
			XVIII, 1919-26 r.	
8. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym				4. Adres
				Korytnica 7
				5. Przynależność administracyjna
				woj. – mazowieckie powiat – garwoliński gmina – Trojanów
				6. Formy ochrony
				zapis w mpzp rej. zab. A-581 decyzja z dnia 02.04.1962 r.
				7. Opracowanie karty adresowej (autor, data i podpis)
				 D. Gołębiewska, I. Leszczyńska, 19.08.2019 r.

Rysunek 1 Przykładowa karta GEZ -awers

9. Lokalizacja	 <p>podkład: mapa topograficzna w skali 1: 10 000, układ współrzędnych 1965</p>	10. Dodatkowe informacje dotyczące obiektu material:
11. Dodatkowe fotografie		12. Informacje opisowe

Rysunek 2 Przykładowa karta GEZ -rewers

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (ANALIZA SWOT)

Po analizie charakterystyki dziedzictwa kulturowego gminy Trojanów proponuje się następującą analizę SWOT

Tabela 6. Analiza – mocne i słabe strony

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dogodne położenie gminy związane z bliskością dużych miast oraz tras turystycznych ▪ Aktualizacja GPOZ i GEZ ▪ Pozytywna rola kościołów i związków wyznaniowych w dziedzinie ochrony zabytków gminnych świadczących o bogatej historii gminy oraz regionu; ▪ Ciekawy zbiór obiektów historycznych ▪ Należyty stan zachowania zabytków, w szczególności zabytków sakralnych ▪ Zaangażowanie mieszkańców w oddolne inicjatywy promujące dziedzictwo lokalne ▪ Założenie Muzeum Ziemi Trojanowskiej w Korytnicy ▪ Pozyskiwanie dotacji przez właścicieli obiektów zabytkowych ▪ Ciekawy zabytek archeologiczny w miejscowości Podebłocie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Powolna degradacja istniejącej substancji zabytkowej, szczególnie pod kątem zasad i warunków przeprowadzanych remontów i adaptacji zabytkowych obiektów; ▪ Trudności z pozyskaniem środków finansowych na ochronę dziedzictwa kulturowego; ▪ Brak funkcji dla części obiektów zabytkowych, w tym m.in. zabytkowe młyny.

Tabela 7. Analiza – szanse i zagrożenia

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; ▪ Wsparcie finansowe w kolejnej perspektywie UE 2015-2020 na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego gminy, w szczególności poprzez realizację prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy zabytkach, rozwój szlaków kulturowych, realizację projektów kulturalnych oraz digitalizację zasobów; ▪ Udział środków osób prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków; ▪ Inicjatywy edukacyjne dla mieszkańców Gminy na temat wartości kulturowej zabytków, których są właścicielami oraz propagowanie pozytywnych rozwiązań zgodnych z zasadami sztuki konserwatorskiej; ▪ Rosnące zapotrzebowanie na turystykę, zwłaszcza rowerową; ▪ Zwiększenie ilości plenerowych imprez lokalnych, o charakterze historycznym, jako element promocji i budowanie więzi lokalnych; ▪ Stała współpraca z założycielami Muzeum Ziemi Trojanowskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego na terenie gminy; ▪ Brak środków finansowych na realizację kluczowych inwestycji; ▪ Działania inwestycyjne niedostosowane do charakteru zabytkowej zabudowy; ▪ Podatność zabytków na zniszczenie (brak zabezpieczeń).

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Celem kształtowania konsekwentnej polityki związanej z opieką nad zabytkami Gminy Trojanów, przyjęte priorytety są zbieżne z określonymi w gminnym programie opieki nad zabytkami na lata 2014-2017.

Priorytety

W toku analizy określono osiem priorytetów realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Są to:

- **Priorytet 1.** Stała realizacja działań długofalowych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego gminy.
- **Priorytet 2.** Poprawa zachowania obiektów zabytkowych należących do gminy.
- **Priorytet 3.** Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni.
- **Priorytet 4.** Wykreowanie wizerunku gminy i tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego.
- **Priorytet 5.** Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
- **Priorytet 6.** Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Ich realizacji służyć będą określone dalej kierunki działań oraz zadania, z których Wójt co dwa lata będzie przedstawiał sprawozdanie Radzie Gminy.

I.	Stać realizacja działań długofalowych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego gminy.		
I.1.	Kierunek działania: Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie.		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.	Przyjęcie przez Radę Gminy Gminnego Programu Ochrony zabytków oraz okresowe monitorowanie jego realizacji	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
1.2.	Prowadzenie i regularne aktualizowanie gminnej ewidencji zabytków	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
1.3.	Bieżącą współpracą z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
1.4	Osoba pracująca w urzędzie przydzielona do realizacji zadań programu	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
I.2.	Kierunek działania: Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków.		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.	Podjęcie interwencji wobec niszczonej (i degradowanej niewłaściwym użytkowaniem) obiektów zabytkowych.	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
I.3.	Kierunek działania: Kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków.		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
3.1.	Coroczna kontrola stanu technicznego zabytków, których właścicielem jest Gmina i sporządzenie oceny stanu ich zachowania	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023

II. Poprawa zachowania obiektów zabytkowych należących do gminy.			
II.1.	Kierunek działania: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowani	Termin realizacji
1.1.	Sporządzenie projektów rewitalizacji zabytkowych młynów oraz rewitalizacji poszczególnych miejscowości	Gmina Trojanów Środki własne Środki zewnętrzne (MKiDN, WKZ, fundusze europejskie)	2020-2023
II.2.	Kierunek działania: Współpraca z użytkownikami i właścicielami budynków zabytkowych mająca na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania substancji mieszkaniowej.		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.	Współorganizacja lub uczestnictwo w szkoleniach (użytkowników i właścicieli budynków zabytkowych) dotyczących procedur prawnych związanych z finansowaniem zabytków, konserwacji, możliwości sposobów aplikowania o środki na zabytki.	Gmina Trojanów Środki własne Organizacje pozarządowe Środki zewnętrzne (program Niepodległa, programu MKiDN, Samorząd Województwa)	2020-2023

2.2.	Zorganizowanie spotkania służb ochrony zabytków z właścicielami, użytkownikami obiektów zabytkowych oraz z przedstawicielami samorządu	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
2.3.	Doradztwo Gminy w postępowaniach związanych z pozyskaniem funduszy zewnętrznych	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
II.3.	Kierunek działania: Prowadzenie działań sanacyjnych w obrębie gminy.		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
3.1.	Organizacja konkursów związanych z zagospodarowaniem, bądź rewaloryzacją cennych kulturowo obszarów w obrębie gminy (zaproszenie do współpracy SARP)	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
II.1.	Kierunek działania: Doszkalanie pracowników urzędu w dziedzinie ochrony zabytków		

2.1.	Uczestnictwo w konferencjach i seminariach dotyczących ochrony zabytków i rewaloryzacji	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
2.2.	Informowanie o działaniach rewaloryzacyjnych poprzez strony internetowe, media itp., udział w unijnych projektach powiązanych tematycznie	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
2.3.	Współpraca z uczelniami wyższymi polegająca na wprowadzeniu problematyki środowiska kulturowego gminy do tematów prac dyplomowych	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023

III. Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni.

IV.1.	Kierunek działania: Integracja środowiska przyrodniczego i kulturowego w zagospodarowaniu przestrzeni		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.	Prowadzenie prac porządkowo-pielęgnacyjnych w parkach	Gmina Trojanów Środki własne Środki zewnętrzne MKiDN, WKZ	2020-2023
1.2.	Opieka nad miejscami pamięci narodowej	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023

IV.	Wykreowanie wizerunku gminy i tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego.		
V.1.	Kierunek działania: Rozbudzenie i pogłębianie w mieszkańcach dumy z tradycji historycznych gminy		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.	Dążenie do organizacji imprez dotyczących rocznic historycznych	Gmina Trojanów Środki własne Środki zewnętrzne Programy dotacyjne w zakresie edukacji (Niepodległa, wolontariat na rzecz dziedzictwa, programy MKiDN)	2020-2023

1.2.	Organizowanie (w siedzibie gminy, świetlicach wiejskich, szkołach) wystaw, spotkań na temat historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków	Gmina Trojanów Środki własne Środki zewnętrzne Programy dotacyjne w zakresie edukacji (Niepodległa, wolontariat na rzecz dziedzictwa, programy MKiDN)	2020-2023
1.3.	Propagowanie wśród mieszkańców prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu	Środki prywatne	2020-2023
1.4	Wsparcie inicjatywy Muzeum Ziemi Trojanowskiej	Gmina Trojanów Środki własne Środki zewnętrzne Programy dotacyjne w zakresie edukacji (Niepodległa, wolontariat na rzecz dziedzictwa, programy MKiDN)	2020-2023
V.2.	Kierunek działania: Długofalowa akcja edukacyjna i promocyjna z udziałem lokalnych fundacji i organizacji.		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.	Organizacja konkursów na temat znajomości dziedzictwa kulturowego gminy	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
2.2.	Wykorzystanie w działaniach promocyjnych gminy walorów kulturowych przy współpracy z organizacjami i fundacjami	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023

Gmina Trojanów

2.3.	Organizacja wystaw plenerowych promujących kulturę i dziedzictwo kulturowe w przestrzeniach publicznych na terenie gminy	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
V.3.	Kierunek działania: Kształcenie i edukacja dzieci, młodzieży i dorosłych na rzecz ochrony zabytków		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
3.1.	Organizacja konkursów w szkołach dot. tematyki lokalnego dziedzictwa kulturowego	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
3.2.	Realizacja w szkołach edukacyjnych programów związanych z ochroną zabytków i dziedzictwem kulturowym	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
3.3.	Promocja w środkach masowego przekazu dziedzictwa kulturowego Gminy oraz tematyki związanej z ochroną zabytków	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
3.4.	Bieżące uzupełnianie księgozbioru biblioteki gminnej o publikacje na temat historii i zabytków województwa mazowieckiego	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023

V.	Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.		
V.1.	Kierunek działania: Stworzenie i udostępnienie komputerowej bazy danych dla zabytków miasta		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.	Gromadzenie materiałów dotyczących zabytków gminy	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023

V.	Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.		
1.2.	Zlecenie opracowania zintegrowanej bazy danych o elementach dziedzictwa kulturowego Gminy i umieszczenie informacji o niej (wraz z odnośnikiem) na wszystkich oficjalnych stronach internetowych Gminy	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
V.2.	Kierunek działania: Wyznaczenie tras turystycznych i dydaktycznych (pieszych i rowerowych) wykorzystujących walory miasta		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.	Wydłużenie istniejącej sieci tras rowerowych	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
2.2.	Organizacja konkursu na pomysł na trasę dydaktyczną	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
2.3.	Wyznaczenie ścieżek dydaktycznych uwzględniających walory przyrodnicze i krajobrazowe	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
V.3.	Kierunek działania: Wykorzystanie mediów do popularyzacji zasobów kulturowych		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
3.1.	Promocja w środkach masowego przekazu dziedzictwa kulturowego Gminy oraz tematyki związanej z ochroną zabytków	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
3.2.	Wykorzystanie Internetu do popularyzacji zasobów kulturowych	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023

VI.	Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego		
VI.1.	Kierunek działania: Opracowanie programu nauczania wykorzystującego środowisko kulturowe do wzmocnienia poczucia tożsamości i więzi z gminą		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.	Wyeksponowanie i promowanie historii regionu	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
1.2.	Edukacyjne programy realizowane w szkołach	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023
VI.2.	Kierunek działania: Utworzenie bazy danych o niematerialnych zabytkach miasta		
	Zadania	Wykonawca Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.	Opracowanie strony internetowej poświęconej tradycjom i zwyczajom gminy i jego mieszkańców	Gmina Trojanów Środki własne	2020-2023

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TROJANÓW

Instrumentarium wskazane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa jako przykład do wykorzystania w Gminnych Programach Opieki nad Zabytkami.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);
- instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami);
- instrumentów społecznych (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);
- instrumentów kontrolnych (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przykładowe możliwości uzyskania dofinansowań na prace przy zabytkach oraz działania edukacyjne. Na podstawie opracowania Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Dodatkowym źródłem finansowania działań przy zabytkach są Fundacje wspierające kulturę tj. LOTTO, CITY BANK. Przy działaniach edukacyjnych warto współpracować z organizacjami pozarządowymi, które mogą pozyskać fundusze na działania.

Warto skorzystać z ogólnopolskiego konkursu z okazji odzyskania przez Polskę Niepodległości (Program Niepodległa, który trwa do 2022 r.). Główne środki na prace przy zabytkach pochodzą z funduszy MKiDN, WKZ, Samorządu Województwa.

Należy pamiętać, że fundusze są udzielane na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Przykładowe programy dotacyjne:

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury”
  - www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”
  - www.mkidn.gov.pl
- informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz wymiany kulturalnej”
  - www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Innowacyjna gospodarka”,
- Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym
  - www.interreg.gov.pl
- Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne”
  - www.interreg.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”
  - www.minrol.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Kapitał ludzki”
  - www.mrr.gov.pl

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko”
  - www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Europejska współpraca terytorialna”
  - www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych”
  - www.funduszngo.pl
- Informacje dotyczące możliwości finansowania przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym
  - www.partnerstwopublicznoprywatne.info/ustawa_ppp.php

PRZEWODNICZĄCY
Rady Gminy
Jacek Mazkowski